

ZİŞTOVİ VE YAŞ GÖRÜŞMELERİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN OSMANLI DİPLOMASİSİNİ OKUMAK

Deniz Kılıç*

Öz

Osmanlı İmparatorluğu 1793 yılında Londra’da açtığı ilk daimi elçilikle modern diplomatik sisteme dâhil olmuştur. Osmanlıların bu kararı almasında on sekizinci yüzyıl boyunca meydana gelen gelişmeler de etkili olmuştur. Karlofça Antlaşması’nın (1699) imzalanması ile başlayan modern diplomasiye geçiş süreci yüzyılın son on yılında yapılan Zıştovi (1791) ve Yaş (1792) antlaşmalarıyla tamamlanmıştır.

Zıştovi ve Yaş müzakereleri boyunca Osmanlı diplomatlarının ortaya çıkan krizlerin çözümündeki başarıları ve krizler esnasında sergiledikleri tavır dönemin kaynaklarından takip edilmiştir. Bu çalışma ile Osmanlı İmparatorluğu’nun Osmanlı- Rusya ve Avusturya Savaşı (1787-1792) esnasında ve barış görüşmeleri sürecinde modern diplomasi araçlarını profesyonelce kullandığı gösterilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak her iki müzakere sürecinin Osmanlı İmparatorluğu’nun modern diplomasiye geçişinde son adım olduğu anlatılmıştır.

Anahtar kelimeler: Zıştovi Görüşmeleri, Yaş Görüşmeleri, Osmanlı diplomasisi, Osmanlı İmparatorluğu, modern diplomasi

Reading Ottoman Diplomacy over the Examples of Sistovo and Jassy Negotiations

Abstract

The Ottoman Empire was included in the modern diplomatic system with the first permanent embassy opened in London in 1793. The developments took place during the eighteenth century were also effective in this decision of the Ottomans. The transition process to modern diplomacy, which started with the signing of the Karlowitz Treaty (1699), was completed with Sistovo (1791) and Jassy (1792) treaties in the last decade of the century.

The success of the Ottoman diplomats against the crisis that arises during the Sistovo and Jassy negotiations and their attitude during this period was followed from the contemporary sources. By this study, it was tried to show that the Ottoman Empire professionally used the diplomatic tools during the

* Arş. Gör., *Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü*, 61800, Ortahisar – Trabzon / Türkiye, denizkili@ktu.edu.tr

Ottoman-Russian and Austrian War (1787-1792) and during the peace negotiations. As a result, both negotiations have been described as the last step in the modern diplomatic transition of the Ottoman Empire.

Keywords: Sistovo Negotiations, Jassy Negotiations, Ottoman diplomacy, Ottoman Empire, modern diplomacy

Giriş

Devletler eski çağlardan itibaren diğer hükümetlerle ilişki kurabilmek amacıyla birbirlerine temsilciler yollamışlardır. Ancak diplomasi kavramının ortaya çıkışı nispeten geç olmuştur. Diplomasi (Diplomacy) sözcüğü ilk kez 1796 yılında İngiliz devlet adamı Edmund Burke tarafından kullanılmıştır.¹ Kavram olarak geç bir tarihte ortaya çıkmasına rağmen diplomatik ilişkiler en az devletlerin tarihi kadar eskidir. Topluluk halinde yaşama aşamasına geçilmesiyle, komşu topluluklar ile ilişki içerisine girme ihtiyacı doğmuştur. Bu ilişkinin sağlanabilmesi amacıyla bir kişi aracı olarak diğer topluluğa gönderilmiş ve karşı taraftan aynı amaçla gönderilen aracı kabul edilmiştir.

Siyasi anlamda devletleşmenin tamamlanmasından sonra da aynı gelenek takip edilmiştir. Kısa süreli görevlendirilme olarak planlanan elçi teatisi on beşinci yüzyıla kadar uluslararası ilişkilerin temelini oluşturmuştur. On beşinci yüzyıla geldiğinde ise devletlerarası ilişkilerin formu değişmiş ve günümüzde modern diplomasi olarak isimlendirilen ve süreklilik arz eden bir şekle dönüşmüştür. Osmanlı İmparatorluğunun modern diplomasi sistemine dahlinin anlaşılabilmesi için söz konusu sistemin Avrupa'da ortaya çıkışına değinmek gerekmektedir.

On beşinci yüzyılda askeri alanlarda güçsüz olan İtalyan şehir devletleri, bu zaaflarının üstesinden gelebilmek adına devletlerarası ilişkiler sistemini kullanmışlardır. Düşmanlarını kontrol altında tutmak ya da ortak düşmana karşı ittifak oluşturmak amacıyla ihtiyaç duydukları ülkelerde daimi elçilikler kurmuşlardır. Daimi elçiler, buldukları devletlerin faaliyetlerini hükümetlerine bildirmiş ve gerekli durumlarda hemen müdahale ederek devletlerinin çıkarlarını korumuşlardır. Örneğin, Venedik ve Ceneviz, İstanbul'un fethinden sonra da şehirdeki elçiliklerinin varlığını sürdürmeyi başarmış ve bunların aracılığıyla Osmanlı'dan ilk imtiyazları alan ülkeler olmuştur.² Fetih'ten sonra yine bir İtalyan şehir devleti olan Floransa da Osmanlı ile diplomatik ilişkilerini geliştirerek önemli imtiyazlar almıştır.³ İtalyan şehir devletlerinin daimi elçilik politikası diğer ülkeleri etkilemiş ve onlar da Avrupa'nın önemli merkezlerinde daimi temsilcilikler açmışlardır. Daimi elçiliklerin kurulmasının yanı sıra devletlerarası düzene etki eden

¹ Hadiye Tuncer, *Eski ve Yeni Diplomasi*, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1995, s. 13.

² Maria Pia Pedani, *Venezia porta D'Oriente*, Bologna: il Mulino, 2010, s. 80.

³ Mikail Acıpinar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa Akdeniz'de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık 1453-1599*, Ankara: TTK, 2016, s. 32.

bir başka olay ise Vestfalya (Westphalia) barış görüşmeleri (1648) olmuştur. 1618 yılında başlayan Otuz Yıl Savaşlarını sona erdiren bu görüşmeler diplomasi sistemine konferanslar yoluyla büyük savaşlardan korunma prensibini kazandırmıştır. Ayrıca müzakereler Habsburg monarşisine ağır kayıplar verdiren Borboun Fransa'sının diplomasi arenasındaki üstünlüğünün başlangıcı olarak kabul edilmektedir.⁴ Vestfalya'dan en kârlı çıkan Fransa, elde ettiği kazanımları görüşmeler esnasındaki başarılı temsili sayesinde elde etmiştir. Nitekim görüşmelerin sonucunda ortaya çıkan uluslararası ilişkiler alanındaki Fransız yükselişi yirminci yüzyıla kadar sürmüş ve Fransızca diplomasi dili olarak kabul edilmiştir.

Osmanlı Devleti ve Diplomasi

Osmanlı İmparatorluğu'nun modern diplomasi sistemine katılması çok daha geç tarihlerde gerçekleşmiştir. 1793 yılında Yusuf Ağâh Efendi'nin Britanya nezdinde ilk daimi Osmanlı elçisi olarak Londra'ya gönderilmesi, yaklaşık yüz yıl süren bir geçiş evresinin sonucudur. Bu bağlamda, Osmanlı diplomasi tarihi üç döneme ayrılabilir. Birinci periyod devletin kuruluşundan 1699 Karlofça Antlaşmasının imzalanmasına kadar süren ve tek taraflı ad-hoc olarak isimlendirilen dönemdir. Ardından bu tarihten 1793 yılında ilk daimi elçiliğin kuruluşuna kadar olan geçiş dönemini ifade eden ikinci periyod gelmektedir. On sekizinci yüzyılın sonlarında başlayan son dönem ise Osmanlı İmparatorluğu'nun modern diplomasi araçlarını benimseyerek bu sistemin bir parçası olduğu üçüncü periyoddur.⁵

Ad Hoc Dönem

Ad Hoc terimi basit olarak “tek-taraflı” veya “bir kerelik” anlamlarını karşılamaktadır. Kuruluşundan ilk daimi temsilciliğinin açıldığı 1793 yılına değin Osmanlı İmparatorluğu bu diplomatik faaliyetlerini bu yöntemle yürütmüştür. Diğer devletlerin Osmanlı topraklarında tek taraflı elçilik kurabilmeleri İstanbul'un fethi ile başlayan dönemde mümkün olabilmıştır. Bu açıdan imparatorluğun modern diplomasi sistemine “tek taraflı” katılımı bu tarihle başlatılabilir. Fethin

⁴ Otuz Yıl Savaşları devam ederken Fransa başbakanı Cardinal Richelieu Katolik olmalarına rağmen *raison d'état* politikasını takip ederek Protestan prensleri desteklemiştir. Bu politika sayesinde Habsburg gücü Avrupa'da kırılarak Fransız politikası ön plana çıkmıştır. Henry Kissenger, *Diplomacy*, (New York, Simon & Schuster, 1994), s. 58-59.

⁵ Hurewitz, Osmanlı Diplomasi tarihini dört bölümde incelemiştir. Buna göre ilk bölümü (1453-1699 tarih aralığını kastederek) ad-hoc olarak isimlendirmiştir. İkinci bölüm 1699-1793 yılları arasındaki müzakereler dönemidir. 1793 - 1821 arasında “karşılıklı diplomasi” olarak kabul etmiş ve dördüncü bölüm olan uyum (integration) dönemini 1821'den başlatmıştır. J. C. Hurewitz, “The Europeanization of Ottoman Diplomacy: The Conversation from Unilateralism to Reciprocity in the nineteenth century”, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, XXV, no.99, (Temmuz, 1961), s. 460-461.

ardından İstanbul'da ilk daimi elçilik 1454 yılında Venedik tarafından açılmıştır. Venedik'i 1535'te Fransa, 1583'te Britanya ve 1612'de Hollanda takip etmiştir. Rusya, İsveç ve Polonya gibi devletler ise Bab-ı Âli nezdindeki elçiliklerini açmak için on sekizinci yüzyılı beklemişlerdir.⁶

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da temsilcilik açması ise ancak on sekizinci yüzyılın sonunda gerçekleşebilmiştir. Söz konusu gecikmenin sebeplerinden biri imparatorluğun bir İslam devleti olarak kendini gayr-i Müslim devletlerden üstün sayması olarak kabul edilebilir. Bu durumun anlaşılabilmesi için İslam'ın devletlerarası ilişkilere bakışına dikkat çekmek gereklidir. İslam geleneğinde Dünya iki bölüme ayrılmaktadır: dünyayı temel olarak ikiye bölmektedir: Darü'l-harb ve Darü'l-İslam. Bu açıdan, yöneticisi Müslüman olan Darü'l-İslam devleti gayr-i Müslim bir hükümdar tarafından yönetilen Darü'l-harb ile topraklarını ele geçirinçeye dek savaş halinde olmalıdır. Bu anlayış uyarınca Osmanlılar gayr-i Müslim bir hükümdarla uzun süre barış halinde kalamazdı. Bir İslam hükümdarının gayr-i Müslim bir devletle sürdürebileceği barışın limiti çoğunlukla Hudeybiye Antlaşması'ndan⁷ yola çıkarak on yıl olarak kabul edilmiştir.⁸ Osmanlı İmparatorluğu'nun anlayışına göre bu devletlerde de uzun süreli temsilcilik bulundurmamak gereksizdir. Nitekim dış dünya ile ilgili gerekli bilgileri İstanbul'da bulunan diğer devletlerin elçilerinden ve sınır bölgelerinin yöneticilerinden almaktadır. Özetle Osmanlı İmparatorluğu, ağır askeri yenilgilerle karşılaşınca dek Avrupa'da daimi elçilik açma ihtiyacı hissetmemiştir. Öte taraftan Osmanlı İmparatorluğunun gayr-i Müslim devletlerin dışında Müslüman devletlerle de sürekli bir diplomatik temasta bulunmamışlardır. Muhtemeldir ki imparatorluk bu politikayı üstünlük iddiasını sürdürdüğü için yürütmüştür.⁹

⁶ Frédéric Hitzel, "Diplomatik Armağanlar: Osmanlı İmparatorluğu ile Batı Avrupa Ülkeleri Arasında Modern Çağda Yapılan Kültürel Değiş-Tokuş", *Harp ve Sulh Avrupa ve Osmanlılar*, ed. Dejanirah Couto, trans. Şirin Tekeli, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, s. 243.

⁷ 628 yılında Mekke'li müşrikler ile Hz. Muhammed (s.a.v.) öncülüğündeki Müslümanlar arasında on yıllığına imzalanan antlaşma. Muhammed Hamidullâh, "Hudeybiye Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 18, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, s. 298.

⁸ A. Nuri Yurdusev, "The Ottoman Attitude toward Diplomacy", *Ottoman Diplomacy Conventional or Unconventional?*, ed. A. Nuri Yurdusev, Chippenham and Eastbourne: Mc Millan, 2005. Halil İnalçık, *Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı Devleti, Kanun Diplomasi*, İstanbul: Timaş, 2015, s. 190. Bu yaklaşım Zıttoruk Antlaşması (1606) ile değişmiştir. Bab- Ali Karlofça Antlaşmasını (1699) yirmi beş yıllığına, Pasarofça Antlaşması (1718) yirmi dört yıllığına ve Belgrad Antlaşması (1739) otuz yedi yıllığına imzalamıştır. Güneş Işıklı, "II. Selim'den III. Selim'e Osmanlı Diplomasisi: Birkaç Saptama" *Selim III and His Era from Ancien Régime to New Order*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, s. 325.

⁹ Yurdusev, "The Ottoman Attitude toward Diplomacy", s. 6. Gül Akyılmaz, "Osmanlı Hariciye Nezareti'nin Doğuşu" *XIII. Türk Tarih Kongresi Ankara 4-8 Ekim 1999 Kongreye Sunulan Bildiriler*, vol. III, Ankara: TTK, 2002, s. 292-293. Thomas Naff, "Reform and

Osmanlı İmparatorluğu her ne kadar on sekizinci yüzyılın sonuna değin yabancı devletlerde daimi elçilik kurmasa da, devletlerarası ilişkileri geçici temsilciler gönderme yoluyla sürdürmüştür. Savaş ilanlarının bildirilmesi, cülusların duyurulması, taç törenlerine iştirak edilmesi gibi konularla ilgili gerek Avrupa gerekse doğu ülkelerine kısa süreler için elçiler gönderilmiştir. 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması müzakerelerine kadar, Osmanlı hükümeti genellikle batıya askeri kökenli görevliler gönderirken doğu ülkelerine görevlendirdikleri elçileri ulema sınıfından seçmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu bu elçilerden batıya gönderdiklerini asker, doğuya gönderdiklerini ise ulema sınıfından seçmiştir.¹⁰ Bununla birlikte, on dokuzuncu yüzyıla kadar diplomatik misyonlar için özel olarak eğitilen bir sınıf tahsis edilmemiştir. Bu verilerin ışığında Bab-ı Âli'nin diplomasi sistemine büyük askeri kayıplar başlayana kadar ihtiyaç duymadığı iddia edilebilir.

1699-1793 Geçiş Dönemi Osmanlı Diplomasisi

Osmanlı İmparatorluğu'nun, 1793 yılında Londra'da açtığı ilk daimi elçilikle modern diplomasi sistemine tam manası ile katıldığı kabul edilmektedir. Bununla birlikte on sekizinci yüzyıl boyunca uluslararası ilişkiler bağlamında yaşanan gelişmeler Osmanlı diplomasisindeki bu devrimin arka planını oluşturmaktadır. Geçiş dönemi olarak isimlendirilen bu dönem 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşmasıyla birlikte başlamış ve yüzyılın son on yılında yapılan Ziştovi (1791) ve Yaş (1792) Antlaşmalarının ardından diplomasiye ihtiyacın anlaşılması ile tamamlanmıştır.

On sekizinci yüzyılın bir başka özelliği ise, genel olarak Avrupa devletlerinin diplomaside profesyonelleşme adımları atmasıdır. Burada profesyonelleşmeden kasıt diplomatik görevler için gönderilen soylular yerine özel olarak eğitilmiş bir grubun ihdas edilmesidir. Diplomasi alanında on yedinci yüzyıl itibarı ile öne çıkan Fransa, bu anlamda da ilk örneği oluşturarak 1712 yılında *Academie Politique*'i diplomat yetiştirmek amacı ile kurmuştur. Ancak bu kurum uzun ömürlü olamamış ve sekiz yıl sonra kapanmıştır. 1724 yılında Britanya'nın Cambridge ve Oxford şehirlerinde Modern Tarih Kürsüleri kurularak diplomasi eğitimi verilmeye başlanmıştır. Yüzyılın son on yılında I. Paul Rusya'da bir diplomasi okulu açmıştır. Ancak bununla birlikte söz konusu adımların devamı getirilmemiş ve okullar kapanmıştır.¹¹

Diplomasinin profesyonelleşmesi bağlamında atılan adımlar, on sekizinci yüzyılda diplomasinin küresel anlamda ilgi çekmeye başladığının kanıtı olarak

the Conduct of Ottoman Diplomacy in the Reign of Selim III, 1789-1807", *Journal of the American Oriental Society*, vol. 83, no. 3 (Aug.- Sep., 1963), s. 295.

¹⁰ Mehmet İpşirli, "Elçi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 11, İstanbul: TDV Yayınları, 1995, 9.

¹¹ Derek Mckay, H.M. Scott, *Büyük Devletlerin Yükselişi 1648-1815*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011, s. 248.

değerlendirilebilir. Bab-ı Âli ise modern diplomasi sistemine girebilme noktasında hissettiği eğitilmiş eleman ihtiyacını karşılamak amacıyla 1821 yılında *Tercüme Ofisini* kurmuştur. Tercüme Ofisi'nin kurulmasının diğer bir sebebi ise devletlerarası ilişkiler gibi yüksek sadakat gerektiren hassas bir konunun gayr-i Müslim tebaanın tekelden alınmak istenmesidir. Bununla birlikte Müslüman reayadan yetişmiş eleman bulunamaması sebebiyle kurumun ilk yıllarında yine gayr-i Müslim reaya görevlendirilmiştir.¹²

Bab-ı Âli özellikle 1699- 1774 yılları arasında ciddi miktarda toprak kayıpları yaşamıştır. Başka bir ifadeyle, on altıncı yüzyılda başlayan duraklamanın etkisi, on sekizinci yüzyılda patlak veren krizlerle daha hissedilir boyutlara ulaşmıştır. 1683 Viyana Kuşatmasının ardından toplanan Kutsal Lig karşısında alınan yenilgiler Osmanlı İmparatorluğu'nu sarsmıştır. 1683-1699 yılları arasındaki uzun ve zorlu savaşlar sonrasındaki kayıplar artık Osmanlı'nın oyun kurucu olmadığını kanıtlamıştır. Osmanlı'nın da bu durum karşısında politika değiştirdiği, 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması görüşmeleri için asker kökenli bir murahhas yerine reisülküttap Rami Mehmed Paşa'nın tercih edilmesinden anlaşılmaktadır. Nitekim Bab-ı Âli, söz konusu politikasında başarılı olmuş ve savaşta kayıpların bir kısmını müzakere masasında telafi etmiştir.¹³ Bu başarı ile birlikte on sekizinci yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu önem verdiği müzakerelerde, dış ilişkilerle daha fazla ilgilenen memur sınıfı olan reisülküttaptlıktan faydalanmıştır. Örneğin, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda yaşanan kayıpların ardından yine bir reisülküttap Ahmed Resmi Efendi görevlendirilmiştir.¹⁴ Keza çalışmaya konu olan Zıstovi (1791) ve Yaş (1792) Antlaşmalarında bu gelenek devam ettirilmiş ve dönemin reisülküttabı Abdullah Berri Efendi her iki görüşmeye de birinci murahhas olarak atanmıştır.

Bab-ı Âli'nin on sekizinci yüzyılda kendi lehine kullanmaya başladığı bir diğer önemli diplomasi aracı ittifaklar sistemidir. İttifaklar aslında Osmanlı'ya yabancı değildir. Beyliğin kurulduğu yıllarda Osman Gazi'nin etrafındaki yerel güçler ile ittifak yaptığı bilinmektedir.¹⁵ Osmanlı tarihinde en ünlü ittifaklardan biri olan Osmanlı-Fransa ittifakı devletin en güçlü yıllarında yapılmıştır. Bununla birlikte gözden kaçırılmaması gereken hususlardan birisi de bu ittifakın Osmanlı'ya

¹² M. Alaaddin Yalçinkaya, "II. Mahmud Dönemi Osmanlı Diplomasisi", ed. Çoşkun Yılmaz, *II. Mahmud Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul*, İstanbul: İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti, 2010, s. 185.

¹³ Rifa'at Ali Abou-El-Haj, "Ottoman Diplomacy at Karlowitz", *The Journal of Amerikan Oriental Society*, vol. LXXXVII, (1967), s. 498-512.

¹⁴ Bk. Virginia Aksan, *An Ottoman Statesman in War and Peace Ahmed Resmi Efendi, 1700-1783*, Leiden: Brill, 1995.

¹⁵ Osman Gazi'nin Evrenos ve Köse Mihal ile yaptığı ittifaklar, Şeyh Edebalı'nın kızıyla evlenerek ahileri yanına çekmesi ve Orhan'ın Bizans İmparatoru Kantakuzen'in kızı ile evliliği bu ittifaklara örnek olarak verilebilir. Karen Barkey, *Farklılıklar İmparatorluğu Osmanlılar Bir Karşılaştırmalı Tarih Perspektifi*, İstanbul: Versus, 2013, s. 75-77.

sağladığı kazançların yanı sıra asıl büyük faydayı Fransa'ya sağlamasıdır. Kanuni Sultan Süleyman Avrupa'nın kalbinde bir müttefik kazanmış ancak I. François Habsburg esaretinden kurtularak tahtını tekrar elde etmiştir. On sekizinci yüzyılın ilk yıllarında Osmanlı-İsveç İttifakı yine İsveç'i Rusların elinden kurtarmak için Osmanlı'nın ihsanı sonucu imzalanmış ve ittifak işe yaramıştır. 1710-1711 Prut Savaşı'nı kazanan Osmanlı, Prut Antlaşması ile (1711) İsveç kralı XII. Charles'ın ülkesine dönmesini sağlamıştır. Özetle bu ittifaklarla karşı tarafa yardım amaçlanmış ve bu yardımlar sayesinde Osmanlı'nın saygınlığı artmıştır. Bahsi geçen yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük askeri kayıpların etkisi ile durum tersine dönmüş ve Bab-ı Âli dengeyi sağlamak adına Avrupa ittifaklar sisteminde kendine yer aramaya başlamıştır. Bu minvalde Osmanlı'nın yanında sık sık boy gösterecek olan Prusya Krallığı, Bab-ı Âli ile ilişki kurmak için çalışmalara başlamıştır. İlk temaslar 1740-1748 yılları arasında gerçekteşen Avusturya Veraset Savaşları esnasında Prusya kralı II. Wilhelm'in girişimiyle başlamıştır. II. Wilhelm Osmanlı ile temas kurmak için İsveç'ten yardım almıştır. Koca Mehmed Ragıp Paşa'nın sadrazamlığı esnasında Prusya ile ittifak fikrine çok sıcak bakılmamış ve Avrupa'daki savaşlardan kaçınma politikası tercih edilmiştir. Ancak savaşlardan uzak kalma politikası fazla uzun sürmemiş ve 1768-1774 Osmanlı Rus Savaşı başlamıştır. Prusya ile ittifak konusu savaşın seyri nedeniyle bir kez daha Osmanlı'nın gündemine girmişse de, Rusya'yı karşısına almak istemeyen II. Wilhelm'in çekimserliği bu ittifakın gerçekteşmesini engellemiştir.¹⁶

1787-1792 yılları arasında Bab-ı Âli'nin Rusya'ya savaş açmasının ardından Avusturya da Rusya yanında savaşa katılmış ve Osmanlı ordusu iki cephede mücadele etmek zorunda kalmıştır. Osmanlı ordusunun iki cephede aldığı yenilgiler sonucunda Bab-ı Âli, Rusya- İsveç rekabetinden yararlanmak istemiş ve 1789 yılında İsveç ile ittifak kurmuştur. Bu ittifaka göre İsveç kuzeyden Rusya'ya saldırarak, Osmanlı üzerindeki Rus baskısını azaltacaktır. Bunun karşılığında ise Bab-ı Âli İsveç'e altı taksitle yüz yirmi bin kese altın ödeyecektir.¹⁷ Bu ittifakı farklı kılan husus ise Osmanlı'nın artık yardım bahşeden değil, devletin çıkarları için iş birliği yapan taraf olmasıdır. Bir yıl sonra imzalanan Osmanlı-Prusya ittifakı ise Osmanlı'nın ittifak politikasını değiştirerek yardım alan devlet konumuna geldiğini göstermektedir. Nitekim anlaşmaya göre Prusya Krallığı, Osmanlı'nın düşmanlarına karşı savaş açacak ve savaş esnasında kaybettiği toprakları alana kadar da savaştan vazgeçmeyecektir. Bu savaştan sonra eğer Bab-ı Âli'nin düşmanları Tuna'yı geçerse,

¹⁶ Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1985, s. 1-17.

¹⁷ Stanford J. Shaw, *Between Old and New: The Ottoman Empire under Sultan Selim III. 1789-1807*, Massachusetts: Harvard University Press, 1971, s. 37. Uğur Kurtaran, *Osmanlı Diplomasi Tarihinden Bir Kesit Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri 1526-1791*, Kahramanmaraş: UKDE, 2009, s. 188. İsmail Soysal, "Osmanlı Devleti'nin Çağdaş Diplomasiyi Benimsemesi Süreci", *Türk Tarih Kongresi 4-8 Ekim Kongreye Sunulan Bildiriler*, vol. III, Ankara: TTK, 2002, s. 313.

Prusya tekrar Osmanlı'ya yardım edecektir. Aynı şekilde Osmanlı da Prusya'nın düşmanlarına karşı savaşa katılacak ve iki devlet birbirlerinin tüccarlarına imtiyazlar sağlayacaktır.¹⁸ İttifakın tamamlanmasından kısa süre sonra, ilk meyveler alınmış, Prusya hükümeti Avusturya ile 27 Temmuz 1790 tarihinde imzaladığı Reichenbach Konvansiyonu ile Osmanlı İmparatorluğu'ndan alınan toprakların iadesini kabul ettirmiştir.¹⁹ İmparatorluğun bu dönemde yaptığı hamleler birer diplomatik zafer olarak kabul edilebilir. Çünkü Osmanlı bu süreçte mühim tavizler vermemiş ve büyük devlet olma özelliğini korumuştur.

Ziştovi ve Yaş Görüşmelerinin Osmanlı Diplomasisine Yansımaları

Prusya ittifakının ardından Avrupa siyasi sahnesinde yaşanan Fransız Devrimi'nin getirdiği belirsizlik, arka arkaya gelen yenilgiler ve askerinin artık savaşmak istememesi gibi sebeplerden dolayı, önce Avusturya ile Ziştovi kasabasında, daha sonrasında ise Rusya ile Yaş şehrinde barış görüşmeleri başlatılmıştır.²⁰ Osmanlı-Rusya ve Avusturya Savaşlarının (1787-1792) Avusturya cephesini kapatan Yergöğü Ateşkesi 17 Eylül 1790'da imzalanmıştır. Ardından barışın tamamlanması için Sultan III. Selim tarafından Reisülküttap Abdullah Berri Efendi, ordu kadısı İbrahim İsmet Bey ve Mehmet Dürri Efendi görüşmelere murahhas olarak tayin edilmiştir. Avusturya tarafından savaştan önce İstanbul'da büyükelçi olarak görev yapan Herbert Rathkeal ve Francis Esterhazy de Galantha delege olarak yollanmıştır. Görüşmelerde aracı olmaları için İngiltere adına Sir Robert Murray Keith, Prusya adına Marquis Jérôme Marki von Lucchesini ve Hollanda Cumhuriyeti adına ise Baron Reiner de Haefthen hükümetleri tarafından Ziştovi Kasabası'na gönderilmiştir.²¹ Osmanlı murahhasları ateşkestten iki ay sonra Tuna kıyısında yer alan Ziştovi kasabasına ulaşmışlardır. Yaklaşık sekiz ay süren, tüm delegelerin katıldığı on sekiz genel müzakere, Prusya elçisi ile yapılan otuz altı görüşme ve aracı devletlerle yapılan dokuz özel görüşme sonucunda Osmanlı temsilcileri oldukça başarılı sayılabilecek bir antlaşmaya imza atmışlardır. Aynı murahhas heyetinin bir yıl sonra 1787-1792 Osmanlı Rus Savaşı'nı bitirecek olan barış görüşmelerini yürütmek için Yaş şehrinde görevlendirilmeleri, bu başarının Bab-ı Âli nezdinde tasdik edildiğinin açık kanıtıdır. Özetle Ziştovi ve Yaş barış görüşmeleri, Bab-ı Âli'nin diplomasi alanında rakiplerine nazaran henüz deneyimsiz olduğu düşünüldüğünde bir başarı olarak telakki edilebilir. Nitekim Osmanlılar, savaşın ilk üç yılında Eflak ve Boğdan dâhil olmak üzere kaybettikleri toprakların büyük bir çoğunluğunu müzakere masasında geri almayı başarmışlardır.

¹⁸ Beydilli, *1790 Osmanlı Prusya*, 79-81.

¹⁹ Beydilli, a.g.e., 81.

²⁰ Bk. Deniz Kılıç, *Ottoman Diplomacy as a Reflected in Ziştovi (1791) and Yaş (1792) Negotiations*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2016.

²¹ Kılıç, *Ottoman Diplomacy as a Reflected in Ziştovi*, s. 33.

Ziştovi ve Yaş görüşmelerinde elde edilen başarının anlaşılmasında 1787-1792 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşı'nda alınan yenilgiler büyük önem arz etmektedir. Başka bir deyişle, görüşme masasındaki performansın savaş alanlarındaki durum üzerinden değerlendirilmesi gerekmektedir. 1788 yılında Hotin ve Özi gibi büyük kalelerin düşmesi, Eflak ve Boğdan'ın Rusya ve Avusturya kontrolüne girmesi savaş alanlarındaki başarısızlığın ilk habercileri olmuştur. 1789 yılında söz konusu yenilgiler sonucunda Bab-ı Âli savaşın seyri ve askeri zafiyetler hakkında yeterince fikir sahibi olmuştur. İsveç ve Prusya devletleri ile ittifak yapılmasının bu döneme tekabül etmesi rastlantı değildir. Daha açık bir ifadeyle, hükümet askeri zafiyetin farkına vararak dengeleri korumak amacıyla siyasi ittifaklara yönelmiştir.

30 Aralık 1790 tarihinde başlayan Osmanlı-Avusturya barış müzakereleri yaklaşık yedi buçuk ay sürmüş ve beş farklı ülkeden sekiz delegenin gerçekleştirdiği on sekiz genel görüşmenin sonucunda 4 Ağustos 1791'de on dört madde ahitname ve yedi madde hatime üzerine Ziştovi Antlaşması imzalanmıştır.²² Ziştovi barış müzakereleri Prusya, Britanya ve Hollanda devletlerinin arabuluculuğu ile gerçekleşmiştir. Müzakereler sürecinde Bab-ı Âli delegelerinin Avusturya temsilcilerine karşı üst perdeden yaklaşımları dikkat çekmektedir. Bu tutumun ilk örneği ise görüşmelerin yapılacağı kasabanın kararlaştırılma sürecinde görülmektedir. Avusturya tarafının Kravye ya da Bükreş'in müzakere alanı olarak seçilmesi önerisi karşısında Osmanlı delegeleri, bunun kabul edilmesinin düşmanın ayağına gidilmesi anlamına geldiğinden hareketle bu öneriyi sıcak bakmamışlardır. Uzun süren tartışmalara rağmen delegeler bu tutumlarından taviz vermemiş ve mükâleme yeri olarak Ziştovi'nin seçilmesini Prusya elçilerine kabul ettirmişlerdir.²³ Müzakerelerin devamında Osmanlı delegeleri, Avusturya temsilcileri ile aralarında geçen tartışmalarda ısrarcı tutumlarını sürdürmüş ve genellikle geri adım atmamışlardır. Sınır belirleme müzakereleri esnasında da delegeler aynı tutumlarını korumuş ve savaş esnasında Avusturya'ya kaybettiği toprakların büyük kısmını Prusya ile yaptığı ittifakın etkisiyle geri almıştır. Üstelik delegeler Avusturya tarafının mükâleme kasabasını terk etme tehditlerine boyun eğmemiş ve üstün veya eşit bir devlet gibi davranarak soğukkanlı tavırlarını korumuştur.²⁴ Bununla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu Avusturya ile barış yapılarak asıl düşman olarak görülen Rusya İmparatorluğu ile daha iyi koşullarda savaşmak istemiştir. Bu durumun

²² Kemal Beydilli, "Ziştovi Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, vol. XLIV, İstanbul: TDV, 2013, s. 471.

²³ *Mükâleme Mazbatası*, c. I, Dersaadet: Takvimhane-i Amire, 1270-1273, s. 45, 46; B.O.A. HAT. 148 6231C (7 M 1205/ 16 Eylül 1790)

²⁴ Tuna sahilinde bulunan İrşova-yı Atik kasabasının eskiden beri iki ülke arasında sorun teşkil ettiğini öne süren Avusturya tarafının iddiaları Bab-ı Âli murahhaslarınca kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Avusturya delegeleri 10 Temmuz 1790'da Ziştovi kasabasından ayrılacaklarını bildirmelerine rağmen teklifleri kabul görmemiştir. *Mükâleme Mazbatası*, c. II, s. 164-178.

sonucu olarak merkezdeki üst düzey görevlilerin talepleri sonucunda mutavassıtlar aracılığıyla Avusturya tarafı tekrar Zıştovi'ye davet edilmiş ve antlaşma metni tamamlanabilmiştir.

Avusturya ile barış istenmesinin en önemli sebebi, Osmanlı ordusunu bölünmeden Rusya karşısına çıkarabilme planıdır. Osmanlı 4 Ağustos 1791 yılında barışın tamamlanmasıyla yüzünü Rusya'ya çevirebilmiştir. Ancak bu dönemde Osmanlı ordusunda yapılan meşveretlerde askerinin artık savaşmak istemediği sesleri yükselmeye başlamıştır.²⁵ Yukarıda bahsi geçen yenilgiler sonucunda ordusunun büyük çoğunluğunu kaybetmesi ve mevcut ordusunun da daha fazla savaşmak istememesi Bab-ı Âli'nin ittifak yaptığı devletlerin desteğine ihtiyaç duymasına neden olmuştur. Buna bir de İngiltere'nin desteğini alamayan Prusya'nın Rus savaşına müdahil olmak istememesi eklenince Bab-ı Âli yalnız kalmıştır. Sultan III. Selim ile Zıştovi'de bulunan heyet arasındaki yazışmalar da bu durumu gözler önüne sermektedir.²⁶

4 Ağustos 1791 tarihi itibari ile Zıştovi barışının tamamlanması Osmanlı İmparatorluğu'na Rusya üzerine tüm kuvvetleri ile saldırabilme olanağı sağlamıştır. Ancak müttefiki Prusya'dan Avusturya cephesinde sağladığı yardımı Rusya cephesinde alamaması üzerine bu devletle de barış yapılması hususunda görüşler ortaya atılmaya başlamıştır. Ordudan yükselen memnuniyetsizliğin merkez tarafından işitilmesi sonucu İstanbul'da yapılan meşveret görüşmelerinde Rusya ile barış kararı alınmıştır.²⁷ 1791 yılında Kalas'ta Vasıf Efendi ile General Reppin arasında imzalanan ateşkesin ardından Zıştovi'de görevli Osmanlı delegeleri Rusya barışı için Yaş şehrinde görevlendirilmişlerdir. Rusya tarafından ise önce General Potemkin Rus heyetinin başkanı olarak atanmış fakat onun ölümünden sonra savaş öncesi Rusya'nın İstanbul büyükelçisi Alexander Andreyevich Bezborodko heyetin başkanı olmuştur. Alexander Samoiloff, Joseph Ribas ve Serge Lascaroff ise Rus delegeleri olarak Yaş görüşmelerine katılmışlardır.²⁸

Zıştovi görüşmelerinin aksine Yaş görüşmelerinde Rusya'nın isteği ile aracı devlet bulunmamıştır. Dolayısıyla iki devlet, problemlerini aracılar ve garantörler olmadan çözmeye yoluna gitmişlerdir. 10 Kasım 1791'de başlayan görüşmeler üç ayda gerçekleşen on yedi mükâleme sonucunda tamamlanmış ve 10 Şubat 1792'de Osmanlı-Rus barışının tasdiknameleri değiş-tokuş edilerek barış kesinlik

²⁵ Bk. Aysel Yıldız, "Osmanlı Tarihinde Bir Ordu Boykotu: Maçın Bozgunu (1791) Akabinde Yaşanan Tartışmalar", *Cibannüma: Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, s. II (Aralık, 2016), s. 123-162.

²⁶ Sema Arıkan, *III. Selim'in Sirkâtibi Ahmet Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme*, Ankara: TTK, 1993, s. 31 -32. B.O.A. HAT. 0209 11129 (29 Z 1 205/ 29 Ağustos 1791).

²⁷ Ali Osman Çınar, *Mehmed Emin Edîb Efendi'nin Hayatı ve Târîh'i*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 1999), 242. Kemal Beydilli, "Yaş Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, vol. XLII. İstanbul: TDV, 2013, s. 343-347.

²⁸ Kılıç, *Ottoman Diplomacy as a Reflected*, s. 60.

kazanmıştır.²⁹ Buradan hareketle Ziştovi barış görüşmeleri ile kıyaslandığında Yaş görüşmeleri daha kısa sürede tamamlanmıştır. Müzakere süreci göz önünde bulundurulduğunda Osmanlı delegelerinin Rus tarafının isteklerine -yirmi dört bin kese olan savaş tazminatı maddesi dışında daha olumlu yaklaştığı söylenebilir.³⁰ Bununla birlikte müzakerelerin yürütüldüğü Yaş şehrinin Rus işgali altında olmasına rağmen Osmanlı tarafının Ziştovi için girdiği tartışmalara girmemesi, yani müzakerelerin Yaş şehrinde yapılmasını kabul etmesi bu tutumun bir başka kanıtıdır.

Sonuç

Ziştovi görüşmelerinin genel süreci incelendiğinde Bab-ı Âli'nin müzakereler boyunca kendinden emin bir politika izlediği ve ağır yenilgiler alan bir devletten ziyade eşit şartlarda masaya oturmuş bir devlet imajı çizdiği görülmektedir. Konferansın yaklaşık yedi buçuk ay sürmesi görüşmelerin çekişmeli geçtiğinin bir başka önemli göstergesidir. Yaş görüşmelerinde ise Bab-ı Âli temsilcilerinin aynı tutumu sergilemedikleri ve daha uzlaşmacı oldukları görülmektedir. Peşi sıra gerçekleşen bu iki konferans sürecinde Bab-ı Âli hükümetinin iki farklı yaklaşım sergilemesinin temelinde yatan önemli sebeplerden biri Avrupalı devletlerle kurulan ittifakların iyi kullanılmasıdır. Avusturya, Osmanlı ile barışa karar vermeden önce Prusya Devleti sınıra yakın bölgelere askerlerini konuşlandırmış ve barış yapılmadığı takdirde savaşacağını bildirmiştir. Bunun üzerine iki devlet Osmanlı barışı için Reichenbach'ta bir araya gelerek taslak maddeleri oluşturmuştur. Osmanlı tarafı Avusturya ile yaptığı görüşmelerde Prusya ile yaptığı bu ittifakın etkisiyle kendinden emin bir şekilde müzakereleri sürdürmüştür. Tüm bunlara ek olarak, Fransız Devrimi'nin 1789'dan beri getirdiği belirsizlik havası ve Avusturya imparatoru II. Leopold'ün Fransa kraliçesi olan kız kardeşini kurtarmak için ordularını devrim Fransa'sı üzerine yönlendirmesi önemli etkenlerden biri olmuştur. Rusya ile başlayan görüşmelerde ise Ziştovi görüşmelerinin aksine herhangi bir ittifak içerisinde bulunulmaması ve aracı devletlerin olmayışı Osmanlı murahhaslarının elini zayıflatmıştır. Ayrıca Maçin sahrasında toplanan ordunun savaşı sürdüremeyeceğini Sultana bildirmesi de delegeleri kısıtlayan bir diğer faktör olmuş ve kabul edilebilecek en az zararla müzakereler tehlikeye atılmadan barış yapılmıştır. Bu sebepler Yaş görüşmeleri incelendiğinde Osmanlı delegelerinin ılımlı tavırlarını ve Rusların barış taslaklarına –tazminat maddesi dışında- neden karşı çıkmadıklarını açıklamaktadır.

Sonuç olarak Bab-ı Âli Ziştovi ve Yaş görüşmeleri sırasında önemli birer diplomatik sınav vermiştir. Antlaşmaların görüşme süreçleri ve metinleri incelendiğinde bu sınavlardan başarılı sonuçlar alındığı görülmektedir. Ziştovi ve

²⁹ *Miikâleme Mazbatası*, c. IV. s. 151. Barış antlaşması maddeleri on beşinci görüşmede (10 Ocak 1792) belirlenmiştir. Beydilli, “Yaş Antlaşması”, s. 347.

³⁰ *Miikâleme Mazbatası*, c. IV, s. 132.

Yaş görüşmeleri Osmanlı diplomasi tarihinde modern diplomasiye geçiş aşamasında Bab-ı Âli'ye deneyim kazandırmış ve diplomasiye olan ihtiyacı ortaya koymuştur. Nitekim iki antlaşmanın süreci incelendiğinde oluşturulan ittifaklar sayesinde delegelerin müzakere gücünün arttığı sonucuna ulaşılmaktadır. Zira antlaşmaların hemen ardından 1793 yılında ilk daimi elçilik Londra'da açılmış ve diplomasi kurumları oluşturulmaya başlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun modern diplomasi sistemine katılımının son ayağı olan Ziştovi ve Yaş görüşmeleri on dokuzuncu yüzyılın bir provası niteliği taşımaktadır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayun Tasnifi,
B.O.A. HAT. 148 6231C (7 M 1205/ 16 Eylül 1790).
B.O.A. HAT. 0209 11129 (29 Z 1 205/ 29 Ağustos 1791).

Birincil ve İkincil Kaynaklar

- Abou-El-Haj, Rifa'at Ali. "Ottoman Diplomacy at Karlowitz". *The Journal of American Oriental Society*. vol. LXXXVII. (1967). 498-512.
- Acıpınar, Mikail. Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa Akdeniz'de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık 1453-1599. Ankara: TTK, 2016.
- Aksan, Virginia. *An Ottoman Statesman in War and Peace Ahmed Resmi Efendi, 1700-1783*. Leiden: Brill, 1995.
- Akyılmaz, Gül. "Osmanlı Hariciye Nezareti'nin Doğuşu". XIII. *Türk Tarih Kongresi Ankara 4-8 Ekim 1999 Kongreye Sunulan Bildiriler*. vol. III. Ankara: TTK, 2002. 289-311.
- Anıkan, Sema. III. *Selim'in Sirkâtibi Ahmet Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme*. Ankara: TTK, 1993.
- Barkey, Karen. *Farklılıklar İmparatorluğu Osmanlılar Bir Karşılaştırmalı Tarih Perspektifi*. İstanbul: Versus, 2013.
- Beydilli, Kemal. "Yaş Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, vol. XLII. İstanbul: TDV, 2013. 343-347.
- _____. "Ziştovi Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, vol. XLIV. İstanbul: TDV, 2013. 467-472.
- _____. *1790 Osmanlı Prusya İttifakı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1985.
- Hamidullâh, Muhammed. "Hudeybiye Antlaşması". *TDV İslam Ansiklopedisi*. c. 18. İstanbul: TDV Yayınları, 1998. 297-299.
- Hitzel, Frédéric. "Diplomatik Armağanlar: Osmanlı İmparatorluğu ile Batı Avrupa Ülkeleri Arasında Modern Çağda Yapılan Kültürel Değiş-Tokuş", *Harp ve Sull Avrupa ve Osmanlılar*. Ed. Dejanirah Couto, trans. Şirin Tekeli, Kitap Yayınevi: İstanbul, 2010.

- Hurewitz, J. C. "The Europeanization of Ottoman Diplomacy: The Conversation from Unilateralism to Reciprocity in the nineteenth century". *Türk Tarih Kurumu Belleten*, vol. XXV, no.99, (1961). 455-469.
- Işıksel, Güneş. "II. Selim'den III. Selim'e Osmanlı Diplomasisi: Birkaç Saptama" *Selim III and His Era from Ancien Régime to New Order*, ed. Seyfi Kenan. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010. 315-338.
- İpşirli, Mehmet. "Elçi". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 11. İstanbul: TDV Yayınları.1995. 3-15.
- Kılıç, Deniz. "Ottoman Diplomacy as a Reflected in Ziştovi (1791) and Yaş (1792) Negotiations". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2016.
- Kissenger, Henry, *Diplomacy*. New York: Simon & Schuster, 1994.
- Kurtaran, Uğur. *Osmanlı Diplomasisi Tarihinden Bir Kesit Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri 1526-1791*. Kahramanmaraş: UKDE, 2009.
- Mckay, Derek and H.M. Scott, *Büyük Devletlerin Yükselişi 1648-1815*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.
- Mükâleme Mazbatası*, c. I-IV. Dersaadet: Takvimhane-i Amire, 1270-1273.
- Naff, Thomas. "Reform and the Conduct of Ottoman Diplomacy in the Reign of Selim III, 1789-1807", *Journal of the American Oriental Society*. vol. 83, no. 3,(Aug.- Sep., 1963). 295-315.
- Pedani, Maria Pia. *Venezia porta D'Oriente*. Bologna: il Mulino, 2010.
- Shaw, Stanford J. *Between Old and New: The Ottoman Empire under Sultan Selim III. 1789-1807*. Massachusetts: Harvard University Press, 1971.
- Soysal, İsmail. "Osmanlı Devleti'nin Çağdaş Diplomasiyi Benimsemesi Süreci", *Türk Tarih Kongresi 4-8 Ekim Kongreye Sunulan Bildiriler*, c. III. Ankara: TTK, 2002.
- Tuncer, Hüner. *Eski ve Yeni Diplomasi*. Ankara: Ümit Yayıncılık, 1995.
- Yalçınkaya, M. Alaaddin. "II. Mahmud Dönemi Osmanlı Diplomasisi", ed. Çoşkun Yılmaz, *II. Mahmud Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul*. İstanbul: İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti, 2010, 179-190.
- Yıldız, Aysel. "Osmanlı Tarihinde Bir Ordu Boykotu: Maçin Bozgunu (1791) Akabinde Yaşanan Tartışmalar", *Cibannüma: Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*. s. II. (Aralık, 2016), 123-162.
- Yurdusev, A. Nuri. "The Ottoman Attitude toward Diplomacy", *Ottoman Diplomacy Conventional or Unconventional?*, ed. A. Nuri Yurdusev. Chippenham and Eastbourne: Mc Millan, 2005, 5-35.

